

ШИРИНИ В РАННІЙ ІСТОРІЇ КРИМСЬКОГО ХАНАТУ (КАРАЧІ-БЕЇ МАМАК І ЕМІНЕК)

Мавріна О. С.

Протягом всієї історії Кримського ханату рід Ширінів очолював четвірку найголовніших “карачі-беїв”. В родоводі Ширінських, що зберігається в ДААРК, серед найбільш визначних “карачі” фігурують імена Мамака і Емінека [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 36–41].

Так як родовід складався досить пізно – в 20-х роках ХІХ століття, то уявлення нащадків роду Ширін про генеалогію роду та початкову історію ханату, були очевидно не зовсім точними. Наприклад, Мамак-бей, за висловом родоводу, “при Хаджи-Гіреї хані мав знамена і підвладні йому народи, прийшов з ними з річки Волги в Крим і його завоював” [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 37 об.]. Далі родовід вказує на міжусобиці після смерті Хаджи-Гірея між претендентами на престол, завоювання генуезьких фортець турками і на те, що в цей час помер “перший завойовник Криму Мамак-бей Ширінський..., а на місце його поступив беєм рідний син його Емінек-бей”. Таким чином із родоводу Ширінів витікає, що Мамак був сином Тегене-бея і батьком Емінека [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 38].

В родоводі досить в хвалебній формі висвітлена роль Емінека в поверненні Менглі-Гірея із турецького полону і зведення його на престол, а також приведення народу Криму під присягу османському султану [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 38].

Особа Емінека є досить відомою в історії Кримського ханату. Саме він сприяв приходу до влади Менглі-Гірея і разом з ханом присягнув на вірність турецькому султану. Щодо особи Мамака, то свідчення про нього в джерелах є досить уривчастими і не зовсім ясними, що пов’язується очевидно з тим, що його діяльність припала на доосманський період історії Криму, який недостатньо висвітлений в джерелах.

Метою даної роботи є спроба, на основі аналізу джерел, дати висвітлення діяльності Мамака та Емінека (так як ці дві особистості досить тісно пов’язані між собою), з’ясувати деякі проблемні питання родоводу Ширінів, роль Мамака і Емінека в житті Криму другої половини ХV століття.

Про ханського намісника-тудуна Мамаю або Мамака, згадує відомий дослідник історії Кримського ханату В. Д. Смірнов, опису-

ючи період завоювання Каффи османами [Смирнов 1887, 265]. Як зазначає вчений, для ведення судових справ мусульман, що проживали в Каффі, існувала посада, яку обіймав татарський чиновник. В генуезьких документах ця посада мала назву “Titanus seu Vicarius Canlucorum” тобто “тудун, ханський намісник” [Смирнов 1887, 264].

В. Смірнов вважає, що саме із-за тудуна відбулося велике зіткнення між каффінськими колоністами і татарами, що спричинило втручання турецького султана, який і скористався цим випадком щоб захопити генуезькі колонії в Криму. Дослідник посилається на інформацію європейців, які були сучасниками цих подій, у викладі В. Гейда.

В 1858–1864 роках штутгартським професором В. Гейдом була опублікована серія статей, присвячених історії італійських колоній німецькою мовою. В 1866–1868 році вони вийшли в перекладі на французьку мову. В 1879 році вийшло німецьке видання “Geschichte des Levant – Handeles im Mittelalter”. В 1885 році ця праця була видана в Лейпцигу в доповненому та доопрацьованому вигляді в двох томах французькою мовою “Histoire du commerce du Levant en Moyen – âge”. Праця перевидавалась ще декілька разів на початку ХХ століття італійською мовою – “Storia del commercio del Levante nel medio evo” в Турині і в 1936 році французькою – “Histoire du commerce du Levant” в Лейпцигі. Російською мовою праця вийшла у 1915 році в перекладі Л. Коллі в “Известиях Таврической Ученой Архивной Комиссии” в двох частинах, що були присвячені колоніям на північному березі Чорного моря [Гейд 1915, 68–185].

В. Гейд також пише про те, що татари Каффи та навколишніх сіл знаходились у підпорядкуванні особливого чиновника, який проживав в Каффі і якого “...документи та регламенти італійською мовою називають “тітано” (titanus), або “zittain” (cittain). На думку В. Гейда, цей вираз походить від початкової форми “тудун” – титула, який давали авари, хазари та “інші народи тюркської раси” своїм губернаторам або намісникам. Кримський тудун також займав в Каффі посаду представника хана [Гейд 1915, 143]. Генуезці ж, за словами В. Гейда, називали його “Capitano della campagna” [Гейд 1915, 177].

Події в Каффі за версією В. Гейда та у викладі В. Смирнова розвивались таким чином. На початку 1473 року помер тудун

Мамак, який за словами В. Гейда був дуже впливовою особою і займав цю посаду протягом багатьох років [Гейд 1915, 177]. За звичною домовленістю кримського хана із консулом та каффінською радою із чотирьох осіб, після смерті Мамака на місце тудуна був призначений його брат Емінек-бей. Але вдова Мамака, ще за життя чоловіка за допомогою підкупів намагалась домовитись про призначення на цю посаду (очевидно дуже дохідну) свого сина Сертака (Сердака), який не мав на цю посаду незаперечних прав. Окрім того, проти Сертака виступало і татарське населення [Гейд 1915, 177].

Члени каффінської ради в тому числі і консул Габелла (Кабелла) звинуватили Емінека в тасмних зносінах з турками, та почали переконувати хана Менглі-Гірея відсторонити Емінека і призначити Сертака. Хан згоджувався відсторонити Емінека, але мав бажання призначити на цю посаду не Сертака, а більш достойного на його думку Кара мурзу (Карай-мирзу). Один із підкуплених радників консула Оберто Скварчіафіко став погрожувати хану, що у випадку не призначення Сертака на цю посаду будуть звільнені із темниці старші брати хана, які претендували на престол і утримувались під вартою спочатку в Каффі, пізніше в Солдаї [Гейд 1915, 178; Смирнов 1887, 265].

Хан Менглі-Гірей змінив Емінека Сертаком, що призвело до невдоволення татар, які, на думку В. Гейда, повстали проти хана і звернулись до османського султана з пропозицією приєднати Каффу та інші генуезькі поселення до своїх володінь. Так пояснюється причина завоювання турками Каффи у В. Гейда [Гейд 1915, 179; Смирнов 1887, 266].

Дещо по іншому ці події викладені у С-Богуша. За його словами, Кара-мурза, якого Менглі-Гірей хотів призначити тудуном замість Емінека, був союзником і протеже старшого брата Хайдера (Хайдара). І коли місце Емінека зайняв не Кара-мурза, а Шейдак (Сертак), то Хайдар очолив незадоволене татарське населення – блокував Каффу, скинув Сертака і відновив Емінека на посаді. Але Емінек зі своєю партією запропонував султану стати його союзником і завоювати Крим [Богуш 1806, 206–208, Смирнов 1887, 266].

На думку В. Смирнова, в цьому повідомленні є певні протиріччя. Незрозуміла роль Хайдара в цій ситуації. По-перше, незрозуміло для чого було Емінеку просити заступництва у султана, якщо він був відновлений у своїх правах. Якщо ж він просив

такого заступництва, то очевидно до свого відновлення на посаді. По-друге, для чого Менглі-Гірею призначати на посаду Карамурзу, який є союзником Хайдара. По-третє, для чого Хайдару відновлювати на посаді Емінека, якщо його протеже був Карамурза [Смирнов 1887, 266].

Існує ще одна версія цих подій, викладена Юсафато Барбаро (найменш реалістична), вона також використана В. Смирновим у його монографічному дослідженні з історії Кримського ханату. І. Барбаро в описах своїх мандрівок повідомляє, що ханом в Криму був Емінек. Незадоволений Емінеком консул Каффи звернувся з проханням до хана Великою Орди змінити хана і на зміну був призначений Менглі-Гірей. У зв'язку з цим Емінек, який безрезультатно домагався примирення з каффініцями і відсторонення Менглі-Гірея, відправив посла до султана з проханням про допомогу і пообіцяв в нагороду віддати Каффу [Библиотека... 1863, 50–51; Смирнов 1887, 267].

На думку В. Смирнова, основна недостовірність тут полягає в суперництві Менглі-Гірея і Емінека, так як всі інші джерела говорять про їх певну симпатію один до одного. Ще одна недостовірність – обіцянка Емінека віддати султану Каффу, що ніколи не була його володінням. Очевидно, в цьому описі були об'єднані два незалежних один від одного факти, внутрішні усобиці і боротьба за владу в Криму та завоювання Криму турками в 1475 році [Смирнов 1887, 267].

Інформацію про Мамак-бея також дають джерела з історії генуезької Кафи періоду перед османським завоюванням, що були опубліковані Л. Коллі [Коллі 1918]. В них неодноразово згадується ім'я Мамака, і зазначається, що він був ханським намісником Кампанії (території від Азовського моря до Каламіти) і дійсно діяв під час правління Хаджи-Гірея [Коллі 1918, 154–155]. Ці дані співпадають з інформацією родоводу Ширінів.

В перші десятиліття ХХ століття вийшла у світ серія статей Л. Коллі, присвячених генуезьким колоніям на північному березі Чорного моря та їх стосункам із сусідніми державами, в тому числі князівством Феодоро та Кримським ханатом [Коллі 1912, Коллі 1913, Коллі 1918, Коллі 1918а]. Л. Коллі намагаючись змалювати досить докладно події, що відбувалися в Каффі в останній рік перед її завоюванням турками, спирається на джерела, опубліковані генуезьким палеографом Амадео Вінья, а саме, листи кон-

сула Каффи Антоніо Кабелли (став консулом Каффи в 1474 році) та його супротивника колеги-правителя массара Оберто Скварчіафіко до протекторів банку св. Георгія [Колли 1918, 146].

Слід зазначити, що починаючи з 1455 року, після передачі чорноморських колоній під протекторат банку св. Георгія, було змінено спосіб заміщення вищих посад в Каффі. За постановою головної ради банку (*Consilium protectorum*) вирішено було обирати одночасно на три роки трьох кандидатів на пости вищого колоніального правління. Кожен із цих сановників протягом трьохрічного перебування в Каффі працював почергово на посадах консула, массарія (скарбника) і провізора. В обов'язки массарія входило ведення казенних рахунків, збір податків, управління військовими і поліцейськими справами в фортецях Каффи, Солдаї, Чембало. Провізор наглядав за правильністю збору податків, опікувався збором необхідної кількості запасів зерна та інших припасів у випадку війни або недороду [Колли 1912, 91, 92].

Перший лист консула датується 14–15 вересня 1474 р. і в ньому він повідомляє про обрання в Каффі нового префекта Кампанії. В даному випадку він говорить про Емінека, який за словами консула зробив їм “великі і вигідні пропозиції... покаже себе істинним сином Кафи... зробить все можливе для того щоб завоювати прихильність консула та старших” [Колли 1918, 149]. Кабелла в цьому листі дає характеристику Емінека, а саме, вказує на те, що Емінек не має зараз місця де жити і буде із задоволенням користуватися посадою і житлом в Каффі. Але на жаль, зазначає консул, зразу ж після обрання Емінека намісником, він починає звертатися до хана і каффінської адміністрації з проханнями. Одним із них було прохання до хана, віддати за нього заміж матір хана, на що хан заявив, що ця „вимога переходить всілякі межі, тому що не було ніколи такого в татарській нації, щоб вдова хана ставала дружиною одного із своїх підданих” [Колли 1918, 149]. Але, як зазначає консул, Емінек наполягав на своїй вимозі, і заявляв, що якщо його бажання не буде виконано, то він буде вважати себе вільним від всякого договору з каффінською адміністрацією, (яка на його думку, повинна була допомогти Емінеку умовити хана). Консул неодноразово підкреслював в своєму листі, що намагається підтримувати добрі стосунки з Емінеком і помирити його з ханом, та Емінек загрожує зірвати поставки зерна і пшона із Кампанії в Каффу [Колли 1918, 149].

Кабелла також покладає на Емінека всю відповідальність за набіг Хайдара, брата хана, на території Польщі і Русі в 1474 році. Консул декілька разів наголошує на тому, що хан не хотів цього набігу, але Хайдара підбурював до набігу Емінек та інший брат Мулканій [Колли 1918, 149]. Але все ж таки, консул зазначає, що якщо не враховувати непорозуміння щодо нареченої, Емінек і хан мають досить непогані стосунки [Колли 1918, 150].

Деяка інформація про ці події міститься в листі массара Скварчіафіко, який датується 21 листопада 1474 року, тобто листа було написано через два місяці після листа Кабелли. В листі Скварчіафіко описує голод в Каффі, але нічого не згадує ні про Емінека, ні про причини недостатку провіанту. Вказує тільки, що до початку листопада була закрита доставка зерна із Кампанії і виникла необхідність відправити суда в деякі порти на закупівлю хліба [Колли 1918, 154]. Неодноразово Скварчіафіко наголошує на тому, що хан Менглі-Гірей не є ворогом Каффи, а навпаки, і договори, які були підписані з Менглі-Гіреєм під час його перебування в Каффі є дуже необхідними і вигідними для міста [Колли 1918, 154].

Л. Коллі, спираючись на джерела опубліковані Амадео Вінья, подає реконструкцію подій, що розгорнулися в Каффі в боротьбі за посаду намісника Кампанії.

Після смерті у 1466 році? (дата викликає сумніви) Мамака, за словами каффінців, “останнього ханського намісника, в силу прийшов заповіт, за яким право на управління всією територією від Азовського моря до Каламіти (la Capragna) переходило до його брата Емінека. Вдова Мамака вирішила позбавити Емінека цієї посади і передати її своєму сину Сейтаху. З цією метою вона підкупила генуезця Константино Піетраросса, який намагався вмовити двох попередніх консулів Каффи Лекарі і Джустиніані повернути Сейтаху право на намісництво. Але ці намагання були марними, тим більше що всі татари виступили проти Сейтаха. Піетраросса вирішив відкласти свої плани про зміщення Емінека до вступу на посаду нового консула Кабелли. Йому вдалося домовитись з Оберто Скварчіафіко і з іншими чиновниками управління Кампанії і Каффи запросити Сейтаха в місто і допомогти йому зайняти посаду намісника Кампанії. За словами літописця консула Джустиніані, Сейтах прибув в Каффу 1 грудня 1474 року на чолі 25 вершників [Колли 1918, 155].

Змовники виставляли Емінека в поганому світлі, говорили про його безкінечні і недоречні вимоги, його владний і неспокійний характер, який проявився в набігові на землі Польщі і Русі всупереч волі хана і це все сприяло до втрати поваги до нього. З іншого боку виставили Сейтаха як людину, що більше відповідала посаді намісника. Таким чином, був створено змову про скинення Емінека і навіть про вбивство [Колли 1918, 157].

Вся приватна і офіційна кореспонденція із Каффи з початку 1475 року представлена в подібних листах і дописах. Особливо цікаві листи за підписом головного чиновника по справам Кампанії Ніколо Торрілья та массара Оберто Скварчіафіко [Колли 1918, 159].

В рапорті массара Скварчіафіко від 18 січня 1475 року міститься розповідь про прибуття до Каффи за запрошенням генуезької влади Менглі-Гірея і Сейтаха, які пробули в Каффі 10 днів – з 20 листопада по 1 грудня 1474 року [Колли 1918, 161].

Лист Скварчіафіко від 10 лютого 1475 року ще раз підтверджує дії массара направлені проти Емінека [Колли 1918, 162]. Він пише, що турецький султан вимагає від Каффи виплати дані, а Емінек домовлявся з султаном проти каффінів. В зв'язку з цим, Скварчіафіко просив “нашого друга хана Менглі-Гірея запросити в Крим Сейтаха, сина останнього начальника Кампанії”. Як повідомляє Скварчіафіко, це зроблено для того щоб протиставити Сейтаха Емінеку. Емінек же після запрошення Сейтаха покинув Каффу у супроводі 25 вершників і тепер перебуває, скоріше всього в Цихії (Абхазія). Скварчіафіко підкреслює, що Емінек не може перебувати в Великій Орді, так як там він в немилості, також не може бути в Валахії, тому що сидів там у в'язниці 2 роки, а тим більше на Русі, так як він в 1474 році підбурих татар до жорстокого набігу [Колли 1918, 162]. Після того як Емінек був вигнаний, хан вибрав намісником Кампанії Сейтаха замість Емінека і разом із новим намісником покинув місто [Колли 1918, 163].

Інформація про всі ці події, в більш стислому вигляді також міститься і у листі консула Кабелли від 12 лютого 1475 року.

Консул пише, що після смерті Мамака в консульство Гоффердо Лерками (1472–1473) спільно з ханом Менглі-Гіреем та при згоді багатьох жителів та громадян міста Каффи, в тому числі його і Джиустініані – намісником Кампанії був обраний Емінек. Ця посада була доручена йому тому, що всі були впевнені, що

саме він направить всі свої старання на благо всієї області [Колли 1918, 165].

Хан Менглі-Гірей, на думку Кабелли, в Емінеці сумнівався, вважав його ненадійним. Побоювання Менглі-Гірея підтвердились. З перших днів Емінек почав набридати хану постійними проханнями, посварив хана з одним із його братів і керував набігом на Польщу, звідки було виведено в полон 15 000 полонених, заборонив ввіз продуктів в Каффу і поширив слухи, що в цьому повинен хан, який вороже налаштований по відношенню до Каффи [Колли 1918, 166].

Для того щоб обговорити з ханом цю ситуацію каффінци запросили Менглі-Гірея в місто. Під час візиту Менглі-Гірея каффінци розповіли про свої побоювання щодо Емінека. Каффінцям стало відомо про спорядження великого турецького флоту і зносини Емінека з турецьким султаном. Саме тому їм вдалося вмовити хана зняти з посади Емінека, як людину, яка вороже ставиться до його влади [Колли 1918, 166].

У зв'язку з цим до Каффи було запрошено із Великої Орди Сейтаха і він був обраний намісником Кампанії. Емінек втік або в Цихію або в Тану. Обрання Сейтаха відбулося під час другого візиту хана в Каффу, який пробув в місті 7 днів [Колли 1918, 166].

Таким чином, зміст так званого “Coduse”, тобто адміністративної кореспонденції – серії листів, рапортів, ордерів, наказів, якими обмінювались між собою Каффа і Генуя і, які були опубліковані А. Вінья, дає розуміння ситуації, що відбувалася в Каффі, напередодні османського завоювання. Ці матеріали, так звана “каффіньська зв'язка”, складаються із 1138 документів канцелярського характеру на генуезькому діалекті і зберігаються в архіві банку св. Георгія та охоплюють період від 1454 р. до 1475 [Колли 1918, 171].

Таким чином, із документів, надісланих Кабеллою і Скварчіафіко банку св. Георгія, витікає, що Менглі-Гірей побував в Каффі з листопада 1474 по лютий 1475 року два рази: перший раз, коли Емінек почав звертатися з постійними проханнями до хана, а другий раз, коли поширились чутки про зв'язок Емінека з турецьким султаном і про непорозуміння між ханом і каффіньською владою [Колли 1918, 172]. Свідчення подані літописцем Джустиніані відповідають в цілому тим подіям, які описуються в хроніці Бенедетто Деї (Cronaca) [Колли 1918, 173].

На думку Л. Коллі, не зовсім вірно вважати, що Емінек, брат Мамака, отримав в спадок намісництво за духовним заповітом від покійного або за спадковим правом, за яким не син успадковував права батька на владу, а старший член в сім'ї. Тобто намісництво над Кампанією повинно було перейти не до Сейтаха після Емінека, а до старшого брата Карай-мурзі [Коллі 1918, 173]. Як свідчать документи, приведені А. Вінья (в крайньому разі 20 останніх років існування Каффи), що існував такий порядок зайняття посади намісника при якому, право призначення належало виключно волі каффінського магістрата, а після цього відбувалось затвердження ханом [Коллі 1918, 174]. Хоча Емінек не мав особливої довіри у хана, після обрання Емінек виступає як повний господар Кампанії, який користувався всіма правами намісництва [Коллі 1918, 174].

Як свідчать джерела, коли Емінек приїхав в Каффу вперше, він досить дружньо тримав себе з ханом і каффінськими правлінням, але Скварчіафіко уже був підкуплений золотом матері Сейтаха і вирішив позбутися Емінека. Емінека встиг попередити його товариш Андре Фатінанті і, таким чином татарину вдалося уникнути смерті і втекти. Після втечі Емінек починає вести боротьбу з генуезцями, залишає місто без провіанту і починає домовлятися з турецьким султаном [Коллі 1918, 174].

Що стосується Мамака (Мамая), то В. Смірнов вважає, що це той самий князь Мамак про якого є згадка в наказі великого князя Івана Васильовича послу Микиті Беклемешеву, що в березні 1474 року був направлений з посольством до хана Менглі-Гірея [СИРИО 1884, 7–8].

Така згадка дійсно міститься в 4 пункті наказу, де Микита має звертатися с промовою до Хозе Кокоса, згадуючи надіслану князю Івану Васильовичу грамоту князя Мамака, а саме: *“Князь велики велел тебе говорити: прислал еси ко мне своего шурина Исупа, и грамоты свои ко мне с ним прислал еси, и ярлык царев верюющей с ним ко мне пришел и княжа Мамакова грамота..... ..И яз, по Исуповым речам и по твоим грамотам и по цареву ярлыку и по Мамакове грамоте, послал есми к тебе своего человека Иванчю толмача...”* [СИРИО 1884, 7]. Хося Кокосом або просто Кокосом в дипломатичному листуванні Івана Васильовича до хана Менглі-Гірея йменується “консулос кафинский”?, який виступав посередником в переговорах великого князя з ханом Менглі-Гіреєм.

В пам'яті Микиті Беклемешеву князь Іван Васильович в зверненні до Кокоса згадує про людей, які потрапили в руки Мамака і яким Кокос сприяв у викупі [СИРИО 1884, 8]. Ще декілька разів згадується ім'я Мамака в посланнях хана Менглі-Гірея до князя Івана Васильовича в 1493 році, але ця згадка пов'язана вже з сином Мамака – “Мамаш мырзою” [СИРИО 1884, 182], та в 1494 році, де мова йде про “ширина Мамакова княжово сына Мамаша”, який в числі інших представників татарської знаті брав участь у набігові на “Литовську землю” [СИРИО 1884, 209]. В цьому ж посланні згадується також ще один мурза із Ширінів – Башибек, який також брав участь в цьому набігові [СИРИО 1884, 209].

Таким чином, аналізуючи дані джерел, ми можемо прийти до висновку, що, так як про Мамакову грамоту і про людей, що попали, очевидно, в полон до Мамака, мова йде у посольському листуванні 1474 року, як про події, що відбулися в недалекому минулому, то Мамак не міг померти 1466 року, як про це говорить Л. Коллі. Крім того, в своєму листуванні консул Кабелла пише, що Емінік був обраний намісником Кампанії в консульство Гоффердо Лерками (1472–1473). У зв'язку з цим ми можемо прийти до висновку, що, так як Кампанія не могла протягом 6–7 років бути без намісника, то Мамак помер приблизно в 1473 році (про цю дату також говорить В. Гейд). Дані родоводу Ширінів не називаючи конкретної дати смерті Мамака наближають її до часу завоювання оманами Криму тобто до 1475 року. Що стосується інформації поданої в родоводі Ширінів, що “перший завойовник Криму Мамак-бей Ширінський” і що Мамак “маючи знамена і підвладні йому народи прийшов з ними з р. Волги в Крим і оний завоював” [ГААРК, ф. 49, д. 6540, л. 37 об.], то *можливо?* в уявленнях представників роду відбулося поєднання особи Мамак бей Ширінського, першого карачі-бей і намісника Кампанії та темника беглирбека Мамає, який в 70-х роках XIV ст. правив Золотою Ордою через підставних ханів.

Мамає затвердився в Криму в 1371 році і Г. Федоров-Давидов вважав “мамаївський Крим” володінням типу сунургал [Федоров-Давидов 1973, 136]. У жовтні 1374 року Мамає був урочисто прийнятий консулом Каффи, а декілька місяців потому послу Мамає генуезцями були врученні дорогі подарунки [Balard 1978, 457]. У 1375 році Мамає повертає під золотоординський контроль 18 селищ Готії [Balard 1978, 161]. Мамає було вбито на одному із

базарів Каффи в період між березнем і листопадом 1381 року, напевно найманцями Тохтамиша [Balard 1978, 458].

Що стосується Емінека, то він також неодноразово згадується в посольському листуванні. В наказі послу Беклимешеву 1474 р. Емінек фігурує як один із головних князів наряду з князем “Авдулою”, від яких бажано було отримати “шерть” [СИРИО 1884, 3], а також отримати підтримку в справах – “...вы бы нам дружбу свою чинили, дело бы есте мое у царя делали...” [СИРИО 1884, 6]. Шерті або шертні грамоти, за визначенням М. Бережкова, це присяжні грамоти на вірну службу або ж на виконання певних зобов’язань [Бережков 1894, 35].

Князь Абдула – це, напевно, другий карачи-бей із роду Барин, про якого В. Смірнов пише, що в долі Криму відігравали важливу роль історично відомий Емінек та якийсь Абдул-л-Ла” [Смирнов 1887, 256]. Емінек також був главою перевороту на користь хана Джанібєка, ставленика хана Великої Орди Ахмата, який в 1476–1477 рр. домігся влади в Криму. Пізніше за допомогою того ж таки Емінека Менглі-Гірей в 1478 році вдруге зайняв престол [Сыроечковський 1940, 30].

В наказах послу Івану Белому, що був відправлений з посольством в квітні 1479 року до Менглі-Гірея, князь Іван Васильович звертається також до Емінека з докором за порушення ним угод про дружбу та пограбування ним посла боярина Олексія та його людей (очевидно мова йде про посольство Олексія Старкова 1475 року) [СИРИО 1884, 16].

В. Сыроечковський вірно відмічає, що Емінеку вдалося відновити свій вплив при дворі Менглі-Гірея, всі ті питання, що обговорювались і вирішувались з ханом, так само повідомлялись і Емінеку [Сыроечковський 1940, 30]. Наприклад, в квітні 1480 р. з посольством Івана III до Менглі-Гірея було направлено князя Івана Звенцева. В промові до хана Менглі-Гірея, передану послом князь просив підтримати його на випадок нападу на нього хана Великої Орди Ахмата і виступити союзником проти польського короля Казиміра [СИРИО 1884, 14–19]. З цим же проханням Іван III звертається і до Емінека: “...*Да о том говорити князю Именеку: коли Ахмат царь покочует под Русь, и ино бы дружбу свою князю чинил, а царю бы говорил, чтобы царь пожаловал пошел на Ахмата царя, или брата своего отпустил с своїми людьми, а не пойдет Менли-Гирей цар и брата с людьми не отпустит на*

Орду, ино о том говорить, что б на Литовскую землю пошел, или брата отпустил с людьми”. [СИРИО 1884, 18, 20].

Після підписання в 1480 році союзного договору Івана III з Менглі-Гіреєм та Емінеком, як відомо в 1482 році Емінек перейшов на сторону синів Ахмата і виступив проти хана Менглі-Гірея [Сыроечковський 1940, 31]. Проте, вже в наступному 1483 році повернувся до Криму, де зайняв колишнє становище [СИРИО 1884, 31, 33]. Після смерті Емінека йому успадковував його брат Таджика (Азіка), після 1486 року син Емінека Бараш, потім інший син Довлетек-мурза. В ієрархії кримської знаті всі вони послідовно займали перше місце після царевича [Сыроечковский 1940, 31; СРИО 1884, 352, 375]. Третім сином Емінека був Кочек, який відомий за участю у набігах на землі князівства Литовського, про що повідомляє в 1500 році з посольством від Менглі-Гірея до Івана III із Криму Іван Кубенський. Він пише: *“Да пришли государь воевав, из Литовские земли три мурзы, ширинци: Кочек мурза княж Именек сын, да Идешка мурза Карачев сын, да Хозяй мурза ширинец жо....”* [СИРИО 1884, 323]. В іншому дипломатичного листуванні, де повідомляється про похід татар на Литву в серпні 1500 року, він також фігурує як *“Кочек мырза, Ширин Барашов брат”* [СИРИО 1884, 360].

Таким чином, на основі аналізу генуезький джерел, родоводу Ширінів, дипломатичного листування Кримського ханату та Московської держави ми можемо прийти до висновків, що Мамак і Емінек були синами Тегене із роду Ширін, послідовно займали посади першого карачу-бея або баш-карачу в Кримському ханаті та посади намісника Кампанії. Не зовсім вирішено питання щодо особи Кара-мурзи. Можливо, він був старшим сином Мамака, після нього йшли Сейтах та Мамаш-мирза. Синами Емінека були Бараш, Довлетек і Кочек. Бараш і Довлетек послідовно займали посаду першого карачу-бея і як їх попередники відігравали ключову роль в політичному житті ханату.

ЛІТЕРАТУРА

Государственный архив Автономной Республики Крым (ГААРК), Ф.49. Таврическое Губернское Дворянское Депутатское Собрание, оп.1, д.6540. 246 л. О дворянстве рода Ширинских.

Бережков М. Крымские шертные грамоты // Чтения в историческом обществе Нестора Летописца. Кн. 8. Киев, 1894.

Библиотека иностранных писателей о России. Путешествие И. Барбаро. Санкт-Петербург, 1836.

Гейд В. История торговли Востока в средние века // **ИТУАК.** № 52. Симферополь, 1915.

Колли Л. П. Кафа в период владения ею Банком св. Георгия (1454–1475) // **ИТУАК.** № 47. Симферополь, 1912.

Колли Л. П. Падение Каффы. (По генуэзским и другим современным источникам) // **ИТУАК.** № 55. Симферополь, 1918.

Колли Л. П. Падение Каффы. Последние годы генуэзских поселений в Крыму. – Менгли-Гирей хан (1466–1475) // **ИТУАК.** № 54. Симферополь, 1918а.

Колли Л. П. Хаджи Гирей хан и его политика (по генуэзским источникам). Взгляд на политические сношения Кафы с татарами в XV столетии // **ИТУАК.** № 50. Симферополь, 1913.

Сборник Императорского Русского исторического общества. № 41. 1884.

Сестренцевич-Богущ С. **История о Херсонесе Таврийском. История о Таврии.** Т. I–II. Санкт-Петербург, 1806.

Смирнов В. Д. **Крымское ханство под верховенством Оттоманской Порты до начала XVIII века.** Санкт-Петербург, 1887.

Сыроечковский В. Е. Мухаммед-Гирей и его вассалы // **Ученые записки МГУ.** Вып. 61. Москва, 1940.

Федоров-Давыдов Г. А. **Общественный строй Золотой Орды.** Москва, 1973.

Balard M. **La Romanie Génoise (XIII – début du XVe siècle).** V. I, II. Roma–Genova, 1978.

Heyd U. **Histoire du commerce du Levant.** Leipzig, 1936.